

σίας του. Δράμα, μᾶς λένε, ποῦ τίποτε δὲν τοῦ λείπει ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τὰ δραματικά. Τὸ μέρος τὸ διηγηματικό, δεσίματα, περιπέτειες, λυσίμυχτα. Δράμα μὲ τρία πρόσωπα: ὁ ποιητής, ἡ ἐρωμένη, ὁ φίλος.

Τὸ μεγάλο τὸ ποίημα, ὅχι μόνον ὑπάρχει, ὅσο κι' ἂν ὁ Πόε δὲν τὸ θέλει, μὰ καὶ βασιλεύει ἀπένου στ' ἄλλα. Καὶ τὰ μικρὰ τραγοῦδια τοῦ ποιητῆ τότε πῶς πολὺ ἀξίζουσε ὅταν ἀπ' ὅλα μαζί μπορεῖ καὶ ἐπλώνεται κάποιον σύνολο πλατύ, σὰν ἀκουμάτιστο.

Κωστῆς Παλαμᾶς

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΑΙ ΝΕΟ-ΛΑΤΙΝΙΚΑΙ ΦΥΛΑΙ

Εἶναι ἀρκετὸς καιρὸς ποῦ 'εἰς τοὺς πνευματικούς κύκλους τῆς λατινικῆς Εὐρώπης ἐτέθη ἐπὶ τοῦ τάπητος ἓνα ζήτημα ποῦ κατάνηκε γι' αὐτοὺς νὰ εἶνε τὸ φλέγον ζήτημα, δηλαδὴ ποῖα φυσιολογικῶς, ἡθικῶς καὶ πνευματικῶς εἶνε ἡ κατάστασις τῶν συγχρόνων λατινικῶν φυλῶν, σχετικῶς, πρὸς ἐκείνη τῶν νεωτέρων βορείων φυλῶν, καὶ ἂν ἡ πρώτη, ὕστερα ἀπὸ τὸν μακροχρόνιον πολιτισμὸν καὶ τὴν παρακμὴν ποῦ θέλουν μερικοὶ νὰ βροῦνε σ' αὐτὰς, κρύβουν ἀκόμα λανθάνουσες ἐνέργειαι καὶ ζωτικότητα ὥστε νὰ εἰσπορέσουν ν' ἀναμείνουν ἀκόμα μίαν ἀναγέννησιν, καὶ νὰ ἀμυνθοῦν 'στὴν ἐνδεχομένην ἐπιδρομὴν νέων κατακτητῶν. Καὶ τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ ὠξύνθη ἀπ' ὅτου ὁ αὐτοκράτωρ Γουλιέλμος, καθὼς ὅλοι ξέρουν, μὲ ὕψος χίλων Καيسάρων μαζί, ἐξανήγγηλε 'στὸν κόσμον τὴν παγκόσμια ὑπεροχὴ τῆς γερμανικῆς φυλῆς.

Ἄν καὶ πολὺ μελάνι ἐξοδεύθηκε γιὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ, ἀφίνουν μερικὰς ἀμφιβολίας τὰ συμπεράσματα, γιατί ἡ γνώμης διαιροῦνται καὶ συγκρούονται. Ἐν τούτοις δὲν εἶνε ριψοκίνδυνο νὰ πῇ κανεὶς ὅτι πολλὰ σήμερα φαίνονται εὐνοϊκὰ ὑπὲρ τῆς ζωτικότητος καὶ τοῦ γοήτρου τῶν νεο-λατινικῶν φυλῶν.

'Στὸ ζήτημα ποῦ πῆρσις ὑπεκίνησε τὸ γαλλικὸν περιοδικὸν «*Mercure de France*» γιὰ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ γερμανικοῦ πνεύματος ἐπὶ τοῦ γαλλικοῦ, ἡ ἀδιαφιλονεικῆτος κύριος γνώμης διαπρεπῶν λογίων, ἐπιστημόνων, ἀνθρωπολόγων, καλλιτεχνῶν ὅλου τοῦ κόσμου, ἀποδεικνύουν ὡς ἀδόκιμα καὶ ἕως εἰς τὸ σημεῖον τοῦ γελοίου λανθασμένα μερικὰ ποῦ εἶπεν ὁ αὐτοκράτωρ Γουλιέλμος γιὰ νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἀρχὴν τοῦ τῆς ὑπεροχῆς τῆς φυλῆς του. Ὁ εἰς ὅλα καταγιγνώσκων καὶ ὅλα ἔχων τὴν ἀξίωσιν ὅτι γνωρίζει αὐτοκράτωρ, παρεσύρθη, βέβαια πολὺ ἀπὸ τὴν ἀγάπην καὶ τὸν φανατισμὸν πρὸς τὸ ἔθνος του, ὥστε νὰ φθάσῃ 'στὸ σημεῖον νὰ παραβάλῃ π. χ. τὴν γερμανικὴν γλυπτικὴν πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν, ὡς ὅλοι ξέρουν. Ἀρκεῖ μία τέτοια στραβὴ ἰδέα γιὰ νὰ μὴν ἔχουν πλεῖα κύρος ὅσα εἶπε καὶ ὅσα τυχόν θὰ πῇ ἀκόμα ὁ κραταιὸς αὐτοκράτωρ γιὰ νὰ ἀποδείξῃ τὴν παγκόσμια ὑπεροχὴν ποῦ φαντάζεται, τῆς φυλῆς του, γιατί δὲν πιστεύω νὰ ὑπάρχῃ εἰδικὸς 'στὴν κριτικὴν καὶ 'στὴν τέχνην ποῦ νὰ μὴ ξέρει

ὅτι ἡ σύγχρονη γερμανικὴ γλυπτικὴ, εἶνε φορτικῶς σχολαστικὴ καὶ ἄχαρις, καὶ ἔρχεται, σὲ πολὺ κατώτερη βαθμίδα μπρὸς ἡ γλυπτικὴ ἄλλων, λατινικῶν ἔθνων.

Κ' ἔτσι γενικῶς ἵσταν τέχνη φαίνεται ὅτι ἡ σύγχρονη Γερμανία πολὺ ἀπέχει ἀπὸ τὸ νὰ ἔχει τὴν παγκόσμια ὑπεροχὴ. Καθὼς λέει ὁ διάσημος δανὸς κριτικὸς Μπραντς, ἡ τέχνη ἐκεῖ ὑπόκειται ὅσα γούστα τοῦ αὐτοκράτορος, ποῦ μὲ μεγάλη πεποίθησι ὅσα καλλιτεχνικά του ἰδανικά, μοιράζει συνταγὰς καὶ ἀναθέτει ἔργα κατὰ παραγγελίαν, πρᾶγμα ποῦ δὲν γίνεται ἄλλοι, ὅπου ἡ τέχνη ἐξελίσσεται ἐλευθέρως.

Εἰν' ἀλήθεια ποῦ οἱ περισσότεροὶ καλλιτέχναι ἵσταν Γερμανία, τῶχουν γὰρ καύχημα νὰ ὑπηρετήσουν τὸν αὐτοκράτορά τους, ὅςιν καλοὶ πειθαρχικοὶ στρατιῶται. Ἀξιόλογη, μὰ τὴν ἀλήθεια ὑποταγὴ ὑπηκόων πρὸς ἓναν αὐτοκράτορα, ποῦ ἐξασφαλίζει τὴν ἀπὸ φανατισμὸ πρὸς ἓνα ζωντανὸ ἔθνικὸ σύμβολο ἐνότητά καὶ δύναμι, ὅπωςδὴποτε, μιᾶς φυλῆς. Μόνο ποῦ αὐτὴ ἡ ὑποταγὴ ζημιώνει κάπως ὅ,τι λέγεται ἡθικὴ καὶ πνευματικὴ ἐλευθερία τοῦ λαοῦ ἐνὸς ἔθνους καὶ ἀφαιρεῖ τὸ ἐγὼ τοῦ ἀτόμου, γὰρ νὰ βάλῃ ἐκεῖνο τοῦ ἐνὸς ἡγέτου, ποῦ ἂν τυχαίνει, νὰ εἶνε ἓνας Περικλῆς πᾶσι καλὰ, ἀλλ' ἂν δὲν εἶνε, ἄλλοιμονο.

Δὲν ξέρω πῶς μεθαύριο ὁ ψυχολόγος καὶ φιλόσοφος ἱστορικὸς θὰ περιγράψῃ τὴ φυσιογνωμία τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας Γουλιέλμου Β'. Βέβαια ὅμως, ὅταν ὁμιλῶντας γιὰ εἰς διανοητικὰς τοῦ ἀρετὸς καὶ γιὰ τὴ μόρφωσί του θὰ πῇ ὅτι ἦτανε, μαζὶ μὲ τ' ἄλλα καὶ κριτικὴ διάνοια ἵσταν τέχνη, θὰ διστάσῃ ἡ πέννα του ἐνῶ θὰ γράφῃ, ἅμα σκεφθῇ πῶς δὲν εἶνε πολλὸς καιρὸς ποῦ ἡρνήθη καὶ κατεδίκασε, ὁμιλῶντας ὅτ' ὁ δημόσιος, τὴν προοδευτικώτερη τέχνη τῆς πατρίδος του. Ὅταν θὰ πῇ πῶς ἦτανε μουσικὸς θὰ εἶνε πολὺ ἐπιφυλακτικὸς ἵσταν κρίσι του, γιὰτὶ θὰ τοῦ φανῇ κάπως παράξενο τὸ ποῦ καὶ τὸ πότε ἔμαθε τόσο τέλεια τὴν ἁρμονία καὶ τὴν ἀντίστιξι ὁ αὐτοκράτωρ Γουλιέλμος καὶ πῶς ἐτελειοποιήθη τόσο ἵσταν μουσικὴ σύνθεσι, ὥστε νὰ θγάλλῃ ἔξω ἓναν Ὑμνο στὸν Αἰγίρι π.χ., γραμμμένο μὲ τὴν βαθύτερη γνώσι τῶν κανόνων τῆς πολυφωνίας καὶ τῆς μουσικῆς ἀναπτύξεως, ποῦ προϋποθέτει μουσικὴ εἰδικὴ μελέτη τοῦλάχιστον εἴκοσι ἐτῶν. Καὶ οὕτω καθεξῆς :...

"Ὅλα αὐτὰ δὲν εἶνε βέβαια ὑπὲρ τῆς γερμανικῆς ὑπεροχῆς, καὶ ἀπὸ τὴ μελέτη ποῦ γίνεται, ὅταν ξεκαθαρίσῃ κανεὶς καλὰ τὰ πράγματα, ἐκεῖνο ποῦ μένει γιὰ τοὺς Γερμανοὺς, εἶνε μιὰ στρατιωτικὴ ὑπεροχὴ, μιὰ βιομηχανικὴ, καὶ μιὰ ἄλλη στὸ σύστημα καὶ στὴ μέθοδο, μολονότι ἡ τελευταία ὑπεροχὴ ἵσταν ἐπιστήμη, καὶ ἵσταν τέχνη εἶνε πολὺ ἀμφισβητήσιμη, μερικὲς δὲ τελευταῖες στατιστικὲς ἀποδεικνύουν καθὼς λέει ὁ Jacques Morland ὅτι πολλοὶ ξένοι φοιτηταί, ἰδίως Ἀγγλοὶ, ἀρχίζουν νὰ ἐγκαταλείπουν τὰ γερμανικὰ πανεπιστήμια. Ἰσως δὲν εἶνε τολμηρὸ νὰ πῇ κανεὶς ὅτι ἡ μεγάλῃ κλίσι τῶν γερμανῶν γιὰ τὴν ὑπερβολικὴ ἀνάλυσι, ἔφερε τὴ διάνοιάν τους πρὸς τὴν σχολαστικότητα, ὁ δὲ γράφων τίς γραμμὲς αὐτές, κάτοχος μιᾶς ἐκ τῶν καλῶν τεχνῶν, καὶ γνωρίζων τὴ γερμανικὴ μέθοδο, τοῦλάχιστο ἵσταν τέχνη αὐτὴ, ἔχει τὴν ιδέα, ἐναντίον ἱσως τῆς κοινῆς γνώμης κάθε τόπου, ὅτι αὐτὴ συντελεσὶ ἵσταν τελείαν ἀποξήρανσι κάθε ἰδανικῆς φλέβας τῶν μαθητῶν.

Ἐν τούτοις, ἡ στρατιωτικὴ ὑπεροχὴ τῆς Γερμανίας, εἶνε κάτι τι πολὺ σημαντικὸ, γιὰτὶ ἰσοδυναμεῖ μὲ τὴν ὑπεροχὴ τῆς ὕλικῆς δυνάμεως ἐνὸς ἔθνους πρὸς τὰ ἄλλα. Ἀλλ' ἄραγε, εἴμπορεῖ ἡ δύναμις τῆς ὕλης νὰ νικήσῃ τὴν δύναμι τοῦ πνεύματος, ἂν ὑποθέσουμε ὅτι ἡ λατινικὲς φυλὲς ἡ τῶρα ἡ ὅτ' ὁ μέλλον εἴμπορεῖ νὰ ἔχουν τὴν πνευματικὴ ὑπεροχὴ :

Ἕνας γάλλος συγγραφεὺς ὁ Léon Bâzalgette, ἰδιοφυὲς ἀλλὰ καὶ κακὸς προφήτης τοῦ μέλλοντος τῶν λατινικῶν φυλῶν ἀπαντᾷ σ' ἓνα βιβλίον κατὰ τὴν ἰδική του ἀντίληψιν, σ' αὐτὴ τὴν ἐρώτησιν. Ὁ Bazalgette μὲ τόλμη διανοίας ἀλλὰ καὶ μὲ λίγην σοφιστικὰ ἐπιχειρήματα, μελετᾷ ὅτ' ὁ βιβλίον αὐτὸ τὴν γαλλικὴ φυλὴ ἀπὸ τίς ρίζες τῆς καταγωγῆς της ἔως εἰς τὰ χρόνια μας, καὶ φθάνει ὅτ' ὁ συμπέρασμα, ὅτι εἶνε μοιραῖον νὰ ξεψυχήσῃ ἀπὸ γεροντικὸ μα-

ρασμό, ποῦ τίς τὸν προετοίμασε διὰ μέσου τῶν αἰώνων, μία φυσικὴ ἰδυναμία ἐδρεύουσα ἂν βάθῃ τοῦ ἐνστικτοῦ της, ἀπὸ τῆς πρώτης καταγωγῆς της.

"Ἄλλοι ὥς μελετήσουν κατὰ πόσον ἔχει δίκην ὁ Bazalgette εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο. Σ' ἐμένα ἐνδιαφέρει ἓνα συμπέρασμα τοῦ γάλλου συγγραφέως ὅταν μελετᾷ τὸ περὶ πνευματικῆς καὶ περὶ ὕλικῆς δυνάμεως ἐνὸς ἔθνους ζήτημα. Ὁ Bazalgette, μὲ διάφορα ἐπιχειρήματα καὶ συλλογισμούς, γυρεύει νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἡ ζωτικότης ἐνὸς ἔθνους συνίσταται ἂν τῇ δυνάμει τῆς ὕλης καὶ ὄχι τοῦ πνεύματος. Λαοί, νέοι, πλούσιοι· σὲ πρωτογενεῖς ὁρμές. ποῦ ἀκολουθοῦν τὸ ἐνστικτὸ τους, βάρβαροι, βραεῖς, ἡλίθιοι, εἶνε προοριζμένοι νὰ κυριαρχήσουν καὶ ἔχουν δικαίωμα ὑπεροχῆς ἂν τὸ μέλλον. «C'est la stupidité bien plus que l'intellectualisme, qui constitue la force d'une nation», λέγει ὁ Bazalgette, θέλοντας νὰ πῇ μὲ τὴ λέξι stupidité ὅ,τι σ' ἐμᾶς φαίνεται τέτοιο, σὲ ἀντιλήψεις, δηλαδή, ἀποκλειστικὰ καὶ ὑπερέχουσες.

"Ἄν ἡ ἱστορία, ἡ ἑλληνικὴ μας ἱστορία ἰδίως, δὲν μᾶς ἀπεδείκνυε συχνὰ τὰ ἀντίθετα ἀπὸ ὅλα αὐτὰ, ἴσως θὰ ἐτίσταρχε τὸν γάλλο συγγραφέα σ' ὅ,τι λέει. Ἀλλὰ, νομίζω, πῶς ὅ,τι κυρίως ἀνύψωσε σὲ σημείον ἰσχύος ἡπολύτου ὑπεροχῆς, στοὺς ἄλλους λαοὺς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴ φυλὴ, εἶνε ἂν δὲν σφάλω, ἡ πνευματικὴ δύναμις· περισσότερο τῇ ὕλικῇ. Οἱ Ἕλληνες ἦσαν ἐπιφοβοὶ ἂν τοὺς πολυκριθώτεροις πάντα ἂν τὶς μάχας βαρβάρους ἐχθροὺς γιὰ τὴν πανουργίαν τους, γιὰ τὴν πολεμικὴν τους ἰδιοφυίαν, ποῦ τοὺς ἐνικούτε καὶ ἐξευτέλιζε τὴν ὕλικήν δύναμιν τῆς ὑπεροχῆς μάχας τους. Τοὺς Τρῶας, περισσότερον ἀπὸ κάθε ὕλικήν δύναμιν ἐνίκησε τὸ πανοῦργον καὶ ἐφευρετικὸν ἑλληνικὸν πνεῦμα, συμβολιζόμενον ἂν τὸν Ὀδυσσεῆα. Ἦνας σπινθὴρ τῆς πολεμικῆς ἀτομικῆς ἰδιοφυίας τοῦ Θεμιστοκλέους, περισσότερον ἀπὸ κάθε θύελλαν ἀγρίου πολεμικοῦ μένους, κατέστρεψε τὸν καμμένιστον στόλον τῶν ἀπείρων βαρβάρων Περσῶν, καὶ ἔτρεψεν εἰς φυγὴν τὸν μεγαλειήβολον Ξέρξη μαζὶ μὲ τοὺς ὁπαδοὺς του. Νίκη δὲ Θεμιστοκλέους ἐπὶ τοῦ Ξέρξου, ἰσοδυναμεῖ μὲ κατὰθεσιν θεμελίου λίθου, ὕψιστου ἡθικοῦ καὶ πνευματικοῦ οἰκοδομήματος, ποῦ φέρει ἂν τὴν κορυφὴν τῆς Ἀθῆνας τοῦ Περικλέους.

"Ἐνὰ νεώτερον χρόνιον, μία χούφτα ἐξυπνῶν καὶ σχετικῶς πολιτισμένων Ἰαπωνέζων, ἐξευτέλιζε τὰ ὅπλα τῆς μυρμηκικῆς τῶν δυτυχιζμένων μισοβαρβάρων κατοίκων τοῦ Οὐρανίου Κράτους.

Ποῦ βασιλεῖται λοιπὸν ὁ Bazalgette γιὰ νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἀρχὴν τοῦ τῆς ὑπεροχῆς τῆς ὕλικῆς δυνάμεως ἐπὶ τῆς πνευματικῆς;

Βέβαια, δὲν ἐννοῶ γιὰ δύναμιν πνευματικὴν ἐνὸς ἔθνους τὴν κατάχρησιν σ' ὅ,τι λέγεται intellectualisme, ποῦ εἰμπορεῖ νὰ φέρῃ τὴν φυσικὴν καὶ ὀργανικὴν ἐξασθένησιν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τὸν ἐκφυλισμὸν του, ἀλλ' ἐννοῶ τὴν ἐν μέτρῳ, (ὅσον δηλαδὴ χρειάζεται) καλλιέργειαν καὶ χρῆσιν τῶν διανοητικῶν καὶ ψυχικῶν δυνάμεων πρὸς τὸν σκοπὸν ἀμύνης καὶ κατακτήσεως ἂν τὴν πάλιν τῆς ζωῆς, καὶ πρὸς ἀνύψωσιν τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ ἓνα ζωῶδες ἐπίπεδο, χωρὶς ὅμως μὲ τοῦτο νὰ ἀπομακρυνθῇ αὐτὸς ἀπὸ τὴς πηγῆς τῆς πραγματικότητος καὶ τῆς φυσικῆς ζωῆς. Αὐτὸ, νομίζω, πῶς σημαίνει δύναμιν πνευματικὴν.

Δὲν ξέρω, λοιπὸν, κατὰ πόσον ἀκριβῶς ἡ γερμανικὴ καὶ ἐν γένει ἡ βόρειος φυλὴς, πραγματοποιοῦν αὐτὸ τὸ ἰδανικόν. Εἶμαι ὅμως ὑπερβέβαιος, ἐναντίον ἴσως τῆς κοινῆς γνώμης ὅτι ἀπέχουν πολὺ ἀπὸ τὴν πραγματοποίησιν αὐτῇ. Ἀπεναντίας, ἀρχίζω ἴσως νὰ διακρίνω σὲ μερικὰ ἀπὸ τὰ νεο-λατινικὰ ἔθνη, φανερὰς τάσεις πρὸς κατάκτησιν ἐνὸς τέτοιου ἰδανικοῦ.

"Ἄν ἡ τέχνη, ὑπερῶν κάθε πράγματος, μὲ τὴν διαίσθησιν τῆς ἰδιοφυίας, εἰμπορεῖ νὰ εἶνε προφητικὴ μίαν ἀνωτέραν, ὕψιστέραν καὶ ἰσχυροτέραν ζωῆς, δὲν πιστεύω πῶς αὐτὴ προαγγέλλει μίαν τέτοιαν ζωὴν ὅστις γερμανικὰ καὶ σ' ἑτέρας βόρειας φυλὰς. Ὅ,τι διακρίνει καὶ διακρίνει πάντοτε τὸ γερμανικὸν π. χ. καλλιτεχνικὸν πνεῦμα, εἶνε μίαν σταθερὴν προσήλωσιν πρὸς ἓνα

μεταφυσικὸν ἰδανικόν, καὶ μιὰ ἀπαισιοδοξία πρὸς τὴν πραγματικότητα, ὅταν ἡ τέχνη τυχαίνει νὰ στρέφεται πρὸς αὐτήν, πρᾶγμα ποῦ δὲν ξέρω κατὰ πόσον εἴμπορεῖ νὰ συντελέσῃ ὅσῃν ζωτικότητα καὶ ὅσῃν φυσικὴν ἰσχὺν ἐνὸς λαοῦ, ἢ κατὰ πόσον εἴμπορεῖ νὰ ὀνομασθῇ νοσηρὰ ψυχικὴ κατάστασις μιᾶς φυλῆς.

Παρατηρῶ δὲ πῶς ὅ,τι γερμανικὸ ἐκτιμᾶται παγκοσμίως ὡς ἀνώτατη καὶ ὑγιέστερη ἔκφρασι τέχνης καὶ πνεύματος, ὀφείλει ἴσως τὴν δυνάμει του σὲ κάτι ποῦ εἶνε ἀκριβῶς ἡ ἄρνησις τοῦ ὅτι χαρακτηρίζει τὸ γερμανικὸ πνεῦμα. Πέρνω ὡς παράδειγμα τέσσερα ὀνόματα τὰ ὁποῖα, κοινῶς θεωρεῖται, ὅτι συγκεντρώνουν τὴν εὐγενέστερη οὐσία τοῦ γερμανικοῦ πνεύματος καὶ τῆς γερμανικῆς ψυχῆς, τὸν Χάϋνδν τὸν Μότσαρτ, τὸν Γκαῖτε, τὸν Νίτσε. Λοιπόν, καὶ τῶν τεσσάρων αὐτῶν ἡ ψυχικὴ καὶ διανοητικὴ δημιουργικὴ δυνάμις ἔγκειται ἀκριβῶς εἰς ὅτι δὲν εἴμπορεῖ νὰ λεχθῇ γερμανικόν. Ὁ Χάϋνδν, ὁ δημιουργὸς τῆς συμφωνίας ὁ εὐχαρῖς, ὁ εὐτράπελος, ὁ σαρκαστικὸς, σατυρικός, λυρικός, ὁ παιγνιδιάρης Χάϋνδν, ὁ γαλήνιος καὶ διαυγὴς ὅσῃν τέχνη του ὅσον ἕνας ἀρχαῖος Ἑλληνας, δὲν συμβιβάζεται διόλου μὲ τὶς ἀπαισιοδοξίας καὶ μεταφυσικὰς τάσεις τῆς γερμανικῆς ψυχῆς. Ὅλοι δὲ ξέρουν ὅτι ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῶν διονυσιακῶν διδασκάλων τῆς νεαπολιτικῆς σχολῆς, ἐνεφύσησε ὅσῃν συμφωνικὴ σονάτα τῶν γερμανῶν, ὅλην τὴν κίνησιν καὶ τὴν ὑπερεκχειλίζουσα ζωὴ τῆς ἰταλικῆς opera giocosa. Ὁ Μότσαρτ, ἡ γοημιώτατη καὶ φωτεινότερη μουσικὴ ψυχὴ, καὶ αὐτὸς μὲ τὴν τέχνην του διερμηνευτὴς τῆς ζωῆς, κάθε ἄλλο παρὰ γερμανὸς φαίνεται ὅσῃν ποικιλία, ὅσῃν κίνησιν, ὅσῃν ζωὴ ποῦ ἔδωσε ὅσα ἔργα του, ἰδίως ὅσα σκηνικά, ὅσῃν χάρι, ὅσῃν ἀφέλεια, ὅσῃν ἔκτακτὴ διαύγεια τῆς μελωδικῆς του φλέβας. Ὁ Γκαῖτε, ὅσο τέλος, καὶ ὁ Νίτσε, μὲ τὴν φιλοσοφικὴν τους καὶ αἰσθητικὴν τους ἀντίληψιν, ἔρχονται ὡς οἱ μεγαλείτεροι ἐχθροὶ τοῦ γερμανικοῦ πνεύματος. Ὁ πρῶτος, ὁ μεγάλος νοσταλγὸς τῆς ἐλληνικῆς ψυχῆς καὶ τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος, ὀνειρεύεται σ' ἕνα χρυσὸ ὄνειρο μαζί μὲ τὸν Φάουστ καὶ τὴν Ἑλένην, ὅσῃν Ἀρκαδία, τὴν ἀδελφοποίησιν τῆς ἐλληνικῆς καὶ γοθικῆς ψυχῆς ὅσῃν τέχνην, καὶ τὸ ὄνειρό του αὐτὸ τὸ πραγματοποιεῖ ὁ ἴδιος, ποῦνε περισσότερο Ἑλληνας παρὰ γερμανός. Ὁ Νίτσε, ὁ ὁρμητικὸς νεώτερος ἀπόστολος τῆς φυσιολατρείας, πέρνει μὲ τὴν σκέψιν καὶ μὲ τὴν τέχνην του τὸν δρόμον ποῦ γυρίζει τὸν ἄνθρωπον ὅστις πηγὴς τῆς φύσεως καὶ τῆς ζωῆς, τὸν δρόμον ποῦ φέρνει ὅσῃν ἀρχαῖον ἐλληνικὸν ἀτομικισμόν καὶ στοὺς ἀρχαίους ἐλληνικοὺς μύθους. Εἶνε ἀλήθεια, ποῦ γὰρ νὰ δημιουργήσουμε μίαν ὥραϊα, μίαν ἰσχυρὴ καὶ ὑγιᾶ ζωὴν, καὶ μίαν ὥραϊα καὶ ἀληθινὴν νεώτερη τέχνην, πρέπει νὰ βουτήξουμε τὴν φαντασίαν μας καὶ τὸ πνεῦμά μας ὅστις ἀρχαῖες πηγὴς τῆς ἐλληνολατινικῆς ψυχῆς, ποῦ μᾶς ἄφησεν ἀθάνατους νόμους.

Δὲν τὴν βλέπω, λοιπόν, αὐτὴ τὴν ὑπεροχὴν τῶν βορείων φυλῶν, οὔτε αὐτὴ τὴν παρακμὴν τῶν λατινικῶν. Καὶ δὲν εἰμαι, βέβαια, μόνος ποῦ βλέπω ἔτσι τὰ πράγματα, ἀλλὰ τόσοι καὶ τόσοι ποῦ ἐγύρεψαν καὶ γυρεύουν μὲ βαθειὰ γνώσιν τοῦ ζητήματος νὰ ὑποστηρίξουν τὶς ἀδικημένους λατινικὰς φυλὰς. Καὶ ἀρκεῖ ν' ἀναφέρω δύο ποῦ ἐπραγματεύθηκαν εὐρύτερα τὸ ζήτημα, τὸν κοινωνιολόγον καὶ φιλόσοφον Ἰωάννην Μπόθιο, καὶ τελευταίως, τὸν ἰταλὸν βουλευτὴ Κολαγιαάννη, ποῦ σ' ἕνα βιβλίον συνοδευόμενον ἀπὸ ἕνα ἐνθουσιᾶδες προοίμιον τοῦ ρώσου κριτικοῦ κοινωνιολόγου Νοβικόβ, λέει ἀκριβῶς τὰ ἀντίθετα ἀπὸ ἑκεῖνα ποῦ λέει ὁ Bazalgette.

Μὰ, λένε, ἡ Γερμανία ἔβγαλε τὸν Γκαῖτε καὶ τὸν Νίτσε, ποῦ ἡ τέχνη τους καὶ ἡ φιλοσοφία τους ζοῦν ἀκόμα ὅσῃν κόσμον, ἢ μᾶλλον ἀρχίζουν τώρα νὰ ζοῦν. Ἀρχίζουν νὰ ζοῦν, ναί, ἀλλὰ ποῦ; Ἀν θέλουμε νὰ θροῦμε σήμερον καλλιιεργούμενον τὸν σπόρον ποῦ ἔσπειραν ὅσῃν ψυχὴ τοῦ κόσμου οἱ δύο αὐτοὶ μεγάλοι Ἑλληνες, σπόρον, ἂν θέλετε, ἐγαλμένο ἀπὸ τὰ βάθη τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς ψυχῆς, δὲν θὰ πᾶμε, νομίζω, ὅστις βόρειες φυλὰς, ὅπου, ὡς εἶπαμε, τὸ πνεῦμα καὶ ἡ τέχνη στρέφονται ἀκόμα κατὰ τὸ ἥμισυ σὲ μιὰ μεταφυσικὴ προσήλωσιν καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ σ' ἕνα ἀπαισιοδόξον ρεαλισμόν. Νὰ πᾶμε ὅσῃν Γαλλία; Εἶνε ἀλήθεια,

ποῦ ἡ γαλλικὴ ψυχὴ. 'στὰ τελευταῖα χρόνια ἔχει ὑποστῇ κάποια χαλάρωσι, ποῦ γίνεται περισσότερο φανερὴ σὲ μερικoὺς κλάδους τῆς τέχνης. Μὰ εἶνε πάλι ἀλήθεια, ποῦ σὲ μερικὰς τέχνες ἡ Γαλλία θρίσκει στὸν καλὸ δρόμο, ὅπως 'στὴν γλυπτικὴ μὲ τὸν μοναδικὸ Ροδέν. Δὲν ἔμπορῶ δὲ νὰ μὴ σημειώσω ἐδῶ, ὅτι 'στὴν τελευταία της μουσικὴ περίοδο ἔβγαλεν ἡ Γαλλία ἕνα ἀθάνατον ἔργον, τὴν Κάρμεν, ὅπου ἡ μουσικὴ, γίνεται ἡ βαθύτερη, ἡ ὑψηλότερη καὶ ἡ ὑγιέστερη ἐρμηνεύτρια τοῦ αἰσθήματος τῆς ζωῆς, ὅπως δὲν τὸ ἐφαντάσθη ἡ μεταφυσικὴ ψυχὴ τοῦ Βάγνερ. Εἶνε ἀμφίβολον ἂν μία Κάρμεν θὰ ἔμπορούσε νὰ ἔβγαίνει ἀπὸ ἕνα γερμανικὸ ἢ νορβηγικὸ πνεῦμα. 'Στὴν Γαλλία ὕστερα (γιά ὅποιον δὲν ὀρμάται ἀπὸ ἀντιγαλλικὸ φανατισμό, ὥστε νὰ βλέπῃ μόνο τὰ λάθη της καὶ ὄχι τὰ καλὰ της) ὑπάρχει ἕνας ἀριθμὸς ἀνθρώπων 'στὴν τέχνη καὶ στὸ πνεῦμα ποῦ ἐργάζεται μὲ τὰ ἀνώτερα καὶ ὑγιέστερα ἰδανικά.

Πρέπει νὰ πᾶμε ἴσως 'στὴν Ἰταλία γιὰ νὰ βροῦμε ἐνθρονισμένο τὸν Νίτσε καὶ τοὺς Ὀλύμπιους θεοὺς. Ἡ Ἰταλία μολονότι ἦτανε καὶ εἶνε ἡ ἐπίσημη ἔδρα τοῦ χριστιανισμοῦ, ἔχω τὴν ἰδέα ὅτι πάντοτε ὑπῆρξε φυσιολατρικὴ, ἀκόμα καὶ 'στὶς φαινομενικῶς πλεῖδι φανατικὰς ἐποχὰς τῆς ὀρησκοκρατείας καὶ κληροκρατίας! 'Στὴν Ἀναγέννησι, 'στὴν ἐποχὴ ποῦ ὁ Παλαιστρίνας, μὲ τὴν λειτουργίαν τοῦ Πάπα Μαρκέλλου, εὑρίσκει μὲ τὴν τέχνην του, τὴν τελειότερη καὶ αὐστηρότερη ἔκφρασι τῆς χριστιανικῆς ἰδέας ποῦ εἶχε ἐξελιχθῇ μέσα ἀπὸ τοὺς αἰῶνας, ἐνῶ φαντάζεται κανεὶς ὅτι ὅλα γύρω τοῦ διδασκάλου τῆς Πρενέστης θὰ ἀρμόνιζαν μὲ τὴν οὐσίαν τῆς τέχνης του, ἔλαμψεν ἡ κατ' οὐσίαν πλεῖδι φυσιολατρικὴ περίοδος τῆς Ἰταλίας. Καὶ 'στὰ τελευταῖα χρόνια, ἂν πᾶν κανεὶς χωρὶς προκαταλήψεις 'στὴν μεσημβρινήν Ἰταλίαν π. χ. καὶ ἰδίως 'στὴ Νεάπολι ποῦ τὴν θέλουν γεμάτη ἀπὸ χριστιανικὸ φανατισμό καὶ μείνη καὶ μελετήσῃ τὴν ψυχὴ της, θὰ ἰδῇ ἄργα ἢ γρίγορα, ποῦ ὁ χριστιανικὸς αὐτὸς φανατισμὸς εἶνε μιά μάσκα, καὶ ὅτι πίσω ἀπὸ τὴν μάσκα αὐτὴ, μεθ' καὶ ξεφωνίζει ὁ Διόνυσος.

Εἶνε φυσικὸ λοιπόν, ποῦ 'στὴν Ἰταλία ἡ κάθε ἀπαισιόδοξη καὶ μεταφυσικὴ θεωρία, εἴτε 'στὴ ζωῇ, εἴτε 'στὴν τέχνῃ, δὲν ἔμπορεῖ νὰ βρῇ γόνιμο ἔδαφος γιὰ νὰ καλλιεργηθῇ, κι' ἂν κάποτε πιάσῃ, γρίγορα ἢ ἰταλικὴ ψυχὴ τὴν ἀρνεῖται καὶ τὴν ἀπωθεῖ, σὰν ἕνα ξένο κι' ἀταίριαστο γι' αὐτὴν στοιχεῖο. Κ' ἔτσι ἂν θέλομε νὰ βροῦμε σήμερα μιά τέχνη, ποῦ περισσότερο προσεγγίζει 'στοῦ Γκαῖτε καὶ 'στοῦ Νίτσε τὸ ἑλληνικὸ ἰδανικόν, χωρὶς νὰ στερῇται τοῦ ὅ,τι λέγεται τῆς φυλῆς τὸ χαρικτηριστικόν, τέχνη ποῦ συγκεντρώνει ὅλη τὴν πνευματικὴ πρόοδο τῶν χρόνων μας, χωρὶς νὰ ἀρνεῖται τὴν κάθε ὑγιᾶ ξενικὴ ἐπίδρασι, θὰ τὴν βροῦμε 'στὴν Ἰταλία, σ' ἕναν Καρδούτση, σ' ἕναν Πάσκολι, σ' ἕναν Δ' Ἀννούντσιο. Μὰ τοὺς ποιητάς της αὐτοὺς ἡ Ἰταλία σήμερα δὲν φοβᾶται τὸν συναγωνισμὸ τῶν γερμανικῶν καὶ βορείων φυλῶν. Ὁ Καρδούτσης, μὲ τὶς Βαρβαρικές Ὠδές του, εἶνε τώρα χρόνια πολλὰ ποῦ ἔδωσε καίνουργιο τόνο 'στὴν ἰταλικὴν τέχνην. Ψυχὴ εὐρύτατη καὶ ἰσχυρότατη, ἐμίσησε τὸν ρωμαντισμό καὶ τὰ παλὰ καὶ ἐκνευρισμένα μέτρα τῆς ἰταλικῆς ποιήσεως, καὶ μὲ τὸ πνεῦμά του ποτισμένο ἀπὸ ἀρχαῖο ἑλληνισμὸ ἐδημιούργησε μιά τέχνην, ποῦ, ἐνῶ μέσα της κινεῖται καὶ πάλλιν ἡ σύγχρονη ψυχὴ σ' ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις της, βγάζει κι' ἕνα δυνατὸ ἄρωμα πινδαρικής κι' ὀμηρικῆς ὠμορφείας καὶ οὐσίας. Ὁ Πάσκολι, σκούρα κάποτε μὲ τὴν τέχνην του μιά Βιρκαὶ μιά λατρεία γιὰ ἕνα ἀρχαῖο μεγάλον ἰδανικόν, σκορπᾷ κάποτε μὲ τὴν τέχνην του μιά Βιργιλιακὴ πνοὴ βουκολικῆς ποιήσεως. Καὶ ὁ Δ' Ἀννούντσιο, 'στὸ τέλος, συγκεντρώνει 'στὸ ἔργον του καὶ τῶν δύο τὶς ἀρετές, μὲ εὐρύτερη διάνοια καὶ εὐρύτερα ἰδανικά.

Δίπλα σ' αὐτοὺς, ἡ μουσικὴ, ἰδίως 'στὸ μελόδραμα, ἐνῶ δὲν ἀπωθεῖ μιά λογικὴ καὶ μετρημένη βαγνερικὴ ἐπίδρασι, 'στὸν τεχνικὸ πολυφωνικὸ πλοῦτον καὶ 'στὴν ἀρχὴν ποῦ 'στὸ μελόδραμα πρέπει αὐτὴ νὰ εἶνε ἕνα μέσον ἑκφράσεως, κι' ὁ σκοπὸς τὸ ποιητικὸ δρᾶμα, χωρίζεται ἀπὸ τὴν μεταφυσικὴν ἀντίληψιν τοῦ Βάγνερ καὶ γυρεύει νὰ γίνῃ διερμηνεύτρια τῆς ζωῆς,

καί μέ ὅλες τίς ἀτέλειες ποῦ ἡμπορεῖ νά παρυσιάζῃ, φέρνει καθαρή καί ἔντονη τήν ἐθνική σφραγίδα καί ζωηρό καί γόνιμο τὸ δημιουργικὸ πνεῦμα, ἐκεῖ ποῦ στὴ Γερμανία πλανιέται σὲ μιὰ ἄσκοπη, ξερό, ἄγονη καί ξεθυμασμένη βιγνερική μίμησι σὲ ὅλα. Καί τὸ δραματικὸ θέατρο, 'στὸ τέλος, ἐνῶ ἐδέχθηκεν ὅλη τήν ἐπίδρασι τοῦ βορείου θεάτρου, τοῦ Ἴφενικαῦ ἰδίως, 'στὴν ψυχρὴ παρατήρησι μιᾶς ψυχολογικῆς καί φυσιολογικῆς ἀλήθειας, (κάθε ἐπίδρασις καλὴ εἶνε ὅταν γίνηται ἐν μέτρῳ), ριζικῶς χωρίζεται ἀπ' αὐτὸ 'στὴν αἰσθητικὴ καί φιλοσοφικὴ ἀντίληψι, γιὰτὶ ἐνῶ τὸ βόρειο φαίνεται πῶς πάσχει ἀπὸ μιᾶς ὑπερτροφικῆς προσήλωσι γιὰ τοὺς ἥρωας στὴ ζωὴ μιᾶς παθολογικῆς ἀνθρωπότητος, ποῦ συχνὰ ἀναπαριστάνει, πλοῦσις ἀπὸ μιὰν ἀπαισιόδοξή ἀλήθεια, ἀλλὰ καί ἀδύνατο στὸ καλλιτεχνικὸ πλοῦτο καί 'στὴ πλαστικὴ ὡμορφιά, τὸ λατινικόν, μὲ εὐρύτερη ἀντίληψι, στρέφεται πρὸς μὲν ὑγιέστερη ζωὴ, συγκεντρώνει ὅλων τῶν τεχνῶν τὴν συνδρομή, γιὰ τὸν σκοπὸ μιᾶς πληρέστερης καλλιτεχνικῆς ἀναπαράστασεως, διατηρεῖ καί τρέφει τὴν ἀρχαία ἀγάπη γιὰ τὴν πλαστικὴ ὡμορφιά, κ' ἔχει γιὰ βάσι καί ψυχὴ τὴ θρησκεία τῆς Μοίρας, ὅπως τὴν ἤθελεν ἡ ἀρχαία ἐλληνικὴ Τραγωδία, νὰ συγχωρῇ τὸ ἄδικο γιὰ μιὰ Διὸς ἁρμονία, καί νὰ μὴ δημιουργῇ ἀπαισιόδοξους ἐπαναστάτας Προμηθεῖς, ἀλλ' ἰσχυροὺς καί γαλήνιους πολέμιστάς 'στὴν πάλη τῆς ζωῆς. Καί ἡ προσπάθεια τῆς δημιουργίας αὐτοῦ τοῦ θεάτρου, ὀφείλεται 'στὸν Γαβριήλ Δ' Ἀννούντιο, 'στὸν μεγαλύτερο ἀντιπρόσωπο τῆς νεο-λατινικῆς τέχνης.

Αὐτὲς τίς σκέψεις μου ἐγέννησαν ἡ νεο-λατινικὴς φυλὲς καί τὸ βιβλίον τοῦ κ. Bazalgette. Τίς ρίχνω ἐδῶ ἐλευθερά, χωρὶς νὰ ἔχω τὴν ἀξίωσι νὰ τίς ἐπιβάλω σὲ κανένα. 'Ὁ καθένας ἅς σκεφθῇ ὅπως θέλει. 'Εγὼ ἔτσι σκέπτομαι καί ἔτσι κρίνω. 'Αφότου ἡ ἀνθρωπότης ἄρχισε νὰ ζῇ, δύο ὑπῆρξαν ἡ θρησκείες τῆς ψυχῆς, ἡ μία φυσιολατρικὴ, ἡ ἄλλη μεταυσική. Μοῦ φαίνεται (καί ἡ ἱστορία τὸ λέει), ὅτι ἡ πρώτη ἀπὸ τίς δύο ἐδημιούργησε πάντα τὴ μεγάλη, τὴν ἰσχυρὴν ζωὴ, καί τὴν μεγάλην καί ἀθάνατην τέχνην. Βέβαια, τὴν ἀληθινὴν καί ἰσχυρὴν ζωὴν, δὲν τὴν σκοτίζουν, οὔτε ἡ ἀπαισιόδοξία, οὔτε ἡ μεταφυσικὴς ὀνειροπολήσεις.

Γεώργιος Λαμπελέρ

ΗΜΙΘΕΟΙ ΚΑΙ ΦΙΛΙΣΤΑΙΟΙ

(Ἔνα ἀνοιχτὸ γράμμα ε' τὴν «Κριτικὴν»)

Ἀγαπητοί μου,

Σὲ κάθε ἔθνος ὑπάρχουν δύο κατηγορίες ἀνθρώπων. Ἐκεῖνοι ποὺ διεκτέτονται βαθιά, κ' ἐκεῖνοι ποῦ μιλοῦν καί γράφουν γιὰ τὸ κάθε τι χωρὶς νὰ πολυσκεφθοῦν, ἀλλὰ 'ὅ,τι τοὺς φέρει ἢ στιγματίζει.

Οἱ πρῶτοι εἶνε οἱ λιγιστοὶ καί διαλεχτοὶ κι' ἀνάμεσα ε' τὸν κοινωνικὸν σур-φετὸ ἀποτελοῦν τὴν πνευματικὴν τοῦ ἀριστοκρατία. Οἱ δεῦτεροι εἶνε ὁ ὄχλος, εἶνε ἡ ρουτίνα ντυμένη τὸ φῶρμα κάποιας μεγάλης ιδέας, μὲ τὸν σκοπὸ νὰ ξιπάσῃ ἐφῆμερα, γιὰ νὰ κατασταλάξῃ καί πάλι ε' τὸν χυδαῖσμό ἀπ' ὅπου καί ξάνοιξε.

Οἱ ἄνθρωποι τῆς πρώτης κατηγορίας, ε' ὁποῖονδήποτε κλάδον ἐπιστημονικόν ἢ καλλιτεχνικόν κι' ἂν ἀνήκουν, ἐργάζονται ἀκατάπαυστα ἡσυχὰ καί σιωπηλά. 'Ὁ